

petrol-iş
TÜRKİYE PETROL KİMYA LASTİK İŞÇİLERİ SENDİKASI

29. DÖNEM 5. OLAĞAN GENİŞLETİLMİŞ BAŞKANLAR KURULU

27-28 HAZİRAN 2021 / GAZİANTEP

ÇALIŞMA • HESAP • SERVİS
RAPORU

Dünyada ve Türkiye'de Gelişmeler

Dünya salgını geride bırakmaya hazırlanıyor. Tüm eşitsizliklerine rağmen yaygın aşılamanın birçok ülkede devam etmesi, salgının kontrol altına alınıp normalleşmeye tümüyle geçilebileceğine dair umutları arttırdı. Bu doğrultuda, dünyada salgının seyrinde ve varyantlarda olağanüstü değişim yaşanmadığı takdirde yeni bir dalga beklenmiyor.

Hindistan'da salgın hâlâ kritik bir aşamada devam ederken, Haziran başı itibariyle dünya genelinde 1,9 milyar dozun üzerinde aşı yapıldı. Avrupa başta olmak üzere gelişmiş ülkelerde aşılamanın hız kazanmasıyla sınırlama ve kısıtlama önlemlerinin tümüyle kaldırılmasına ilişkin takvimler arka arkaya açıklanıyor. Örneğin İngiltere, 21 Haziran'da salgın kapsamındaki tüm sınırlamaları kaldırmayı planlarken, İtalya 1 Temmuz'da kısıtlamaların neredeyse tamamına yakını kaldırarak.

Salgının 2020'de yol açtığı ekonomik tahribat

Salgında olumlu gelişmeler nedeniyle 2021 yılının bir toparlanma yılı olacağı beklentisi artıyor. Ancak 2020 yılında dünyada salgın nedeniyle büyük bir daralma yaşandı. Bu daralmanın etkilerinin tersine dönmesi zaman alacak. Dünya ekonomisi, 2020 yılında %3,3 oranında küçüldü. Salgından en fazla etkilenen ülkelerin başında gelen Hindistan'da ekonomi, %8 ölçüsünde daraldı. Avro Bölgesi'nde küçülme %6,6'ya ulaşırken, Japonya %4,8 küçüldü. Dünyanın en büyük ekonomilerinden olan ABD'de ise küçülme %3,5 olarak gerçekleşti.

2018 ve 2019 yıllarında sırasıyla %3,6 ve %2,8 oranında büyüyen dünya ekonomisinin salgında yaşadığı daralmanın, ülkelerde salgının seyri nedeniyle farklı etkileri oldu. Ancak dünyanın en büyük ekonomileri içeri-

Pandemi Koşullarında Büyüme Oranları (%)

	2018	2019	2020
Dünya	3,6	2,8	-3,3
ABD	3,0	2,2	-3,5
Euro Bölgesi	1,9	1,3	-6,6
Japonya	0,6	0,3	-4,8
Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya	2,0	1,4	-2,9
Sahra Altı Afrika	3,2	3,2	-1,9
Brezilya	1,8	1,4	-4,1
Rusya	2,8	2,0	-3,1
Çin	6,7	5,8	2,3
Hindistan	6,5	4,0	-8,0
Türkiye	3,0	0,9	1,8

sinde yer alan iki ülkede ekonomik büyüme ciddi ölçüde ivme kaybetse de pozitif oranda kaldı. Çin ekonomisi, 2020'de %2,3 oranında büyürken, Türkiye'deki büyüme %1,8 oldu. Türkiye'nin 2018 kur şokunun etkilerini yaşadığı 2019'dan daha hızlı büyümüş olması da dikkat çekti. Türkiye'de hükümet yetkililerinin salgında büyük kısmı Çin'e uzanan tedarik zincirlerindeki aksamadan Türkiye'nin kazançlı çıkacağı şeklinde söyleminin belli bir karşılık bulduğu görülüyor. Ancak bu durumun, orta ve uzun vadeli olarak bir rekabet avantajına çevrilmesi ekonominin yapısal sorunları çözülmeden pek mümkün görünmüyor.

Küresel ekonomide toparlanma işaretleri çoğalıyor

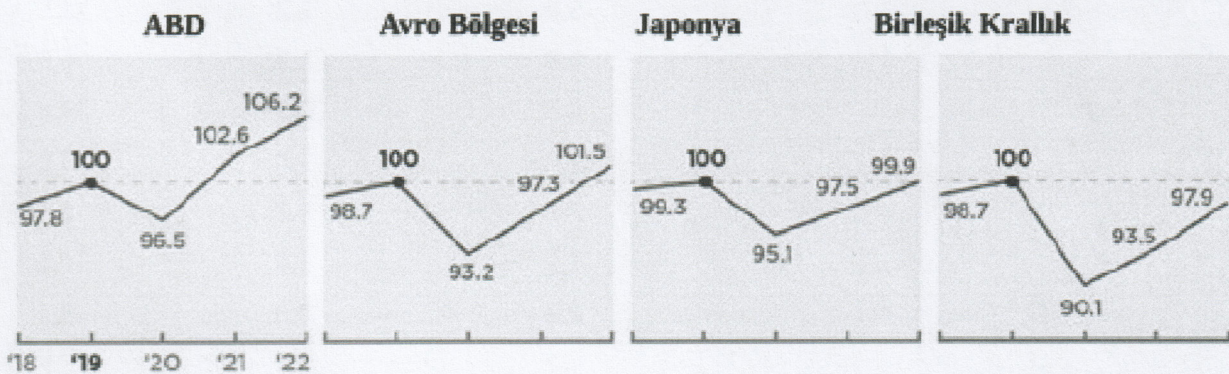
Salgının yaygın aşılama ile birlikte kontrol altına alınması varsayımıyla, 2021 yılından itibaren dünya ekonomisinde bir toparlanma yaşanması bekleniyor. Uluslararası Para Fonu'nun (IMF), Nisan 2021 projeksiyonuna göre dünya ekonomisinin 2021 yılında %6, 2022 yılında ise %4,4 oranında büyümesi bekleniyor. Bazı gelişmiş ekonomilerde 2021

yılı sonunda gayrisafi hasılanın 2019 sonundaki seviyesine geleceği tahmin ediliyor.

Özellikle ABD'deki toparlanmanın daha hızlı olması beklenirken, Avro Bölgesi, Japonya ve Birleşik Krallık'ta toparlanmanın 2022'ye yayılabileceği görülüyor. Salgın döneminde birçok ülkenin devlet harcamaları ve genişleyici mali politikalar ile aldığı önlemler sayesinde toparlanma başlarken temel sorun bu sayede başlayan büyümenin ne kadar sürdürülebilir ve etkin olacağı. Örneğin ABD salgın döneminde son Biden yönetiminin başvuracağı paket dahil olmak üzere, 2019 gayri safi hasılanın neredeyse %25'i kadar bir mali desteği harekete geçirdi. Diğer gelişmiş ekonomiler de, yine gayri safi hasılanının %5 ila %15'i dolayına ulaşan mali destek paketleri açıkladılar.

Talebin yeniden yükselmesi ve söz konusu paketlerin etkisiyle 2021 ve 2022 yıllarında ekonomilerde canlanma yaşanacak. Ancak sonrasında bu hızlı toparlanmanın, dünya kapitalizminin yapısal birikim sorunları çözülmeden sürdürülebilir olması mümkün görünmüyor.

2018-2022 Yılları Arasında Reel Gayrisafi Hasılanın Seyri (2019=100)

Kaynak: PIIE

OECD Mayıs Tahminleri

	Reel Büyüme (%)		Fark* (% puan)	
	2021	2022	2021	2022
Dünya	5,8	4,4	0,2	0,4
ABD	6,9	3,6	0,4	-0,4
Euro Alanı	4,3	4,4	0,4	0,6
Almanya	3,3	4,4	0,3	0,7
Japonya	2,6	2,0	-0,1	0,2
İngiltere	7,2	5,5	2,1	0,8
Çin	8,5	5,8	0,7	0,9
Hindistan	9,9	8,2	-2,7	2,8
Brezilya	3,7	2,5	0,0	-0,2
Türkiye	5,7	3,4	-0,2	0,4

(*) Mart tahminlerinden fark

OECD ise Mayıs ayında yayımladığı raporunda, dünya ekonomisinin 2021 yılında %5,8 oranında büyüyeceğini tahmin etti. Böylece OECD, 2021 ve 2022 yılları için Mart ayında yaptığı büyüme tahminlerini yükseltmiş oldu. Yapılan tahminlere göre, ABD bu yıl %6,9, Avro Alanı %4,3 büyüyecek. Çin ve Hindistan'da yüksek ivmeli büyüme gerçekleşmesi beklenirken, 2021 yılında sırasıyla bu iki ülke ekonomisi %8,5 ve %9,9 oranında genişleyecek. Öte yandan OECD, 2021 yılı için Türkiye'ye ilişkin büyüme tahminini bir önceki raporuna göre, %5,9'dan %5,7'ye düşürdü. Aynı tahminlere göre, Türkiye ekonomisi 2022 yılında %3,4 ölçüsünde büyüyecek.

Dünya piyasaları açısından bir risk

Geçtiğimiz dönemde dünya piyasalarının odaklandığı bir başka konu ise ABD'deki enflasyon oranlarının son yılların en yüksek düzeyine çıkması oldu. ABD Mayıs ayı tüketici enflasyonu yıllık %5 ile Ağustos 2008 tarihinden bu yana en yüksek seviyesine çıktı. ABD'deki enflasyon, pandemi nedeniyle bir önceki yıl düşen fiyatların oluşturduğu

düşük baz, salgın etkisiyle hâlâ bazı sektörlerde arz ve tedarik sıkıntılarının devam etmesi, salgın döneminde genişleyici ve destekleyici mali politikalar izlenmesi, başta petrol olmak üzere emtia fiyatlarının artışı gibi etkilerle yükseliyor. Amerikan Merkez Bankası (FED), enflasyondaki hareketlenmenin ardından her ne kadar para ve maliye politikalarında sıkılaştırmaya gerek olmadığı sinyali verse de süreç devam ederse farklı bir yol izlenebileceği düşünülüyor. Nitekim, FED'in politikalarını belirleyen Federal Açık Piyasa Komitesi'nin bazı üyelerinin son toplantıda tersi yönde yani sıkılaştırmanın önümüzdeki toplantılarda tartışılacağı yönünde görüş belirttiği ortaya çıktı.

FED'in bu toplantıları ve ABD'deki enflasyon vb. veriler dünya piyasalarında yakından takip ediliyor. Çünkü dünyanın en büyük iki ekonomisinden biri olan ABD'de izlenecek ekonomik politikalar, küresel finansal piyasaların seyrini, küresel finansal sermayenin gelişmiş ülkelere ne ölçüde akacağını doğrudan belirliyor. ABD'de şu an ekonomik büyümeyi destekleyen genişleyici para ve mali politikaların yerini sıkılaştırmaya bırakması

durumunda, küresel sermaye Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere doğru belli oranda kayabilir. ABD'deki son enflasyon verileri ve FED toplantısı bu tür endişelerin artmasına neden oldu ve finansal piyasalarda dalgalanmalara yol açtı. Mayıs ayı ve Haziran ayı başında dolar kurunun artmasının temel sebebi bu endişelerdi. Yani deyim yerindeyse ABD yetkililerinin hapşırması, Türkiye gibi ülkelerdeki mali piyasaların sarsılmasına yetiyor.

Hatırlanacağı gibi ABD'de benzer sıkılaşma politikaları 2013 yılında uygulanmaya başlanmış, FED faizleri arttırmıştı. 2013 yılından itibaren dünyada bol ve rahat biçimde dolaşan küresel finansal sermaye bu gelişme sonrası başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelere doğru çekilmiş, Türkiye ve benzeri ülkelere akan sıcak para azalmıştı. Sıcak paraya ve dış finansmana bağımlı hale getirilen Türkiye ekonomisinde yavaşlama da o dönemde başlamıştı.

İşsizlik yüksek, istihdamda toparlanma zaman alacak

ILO, "Küresel İstihdam Eğilimleri ve Sosyal Görünüm 2021" raporunu salgının etkilerine ve sonuçlarına ayırdı. Raporda salgının derinleştirdiği küresel krizin yol açtığı iş ve istihdam açığının 2021 yılında 75 milyon kişiye yükseleceği tespit ediliyor. 2022 yılında toparlanmayla birlikte bu açığın 23 milyona gerileyeceği tahmin ediliyor.

Salgında istihdamda görülen bir diğer sorun çalışma saatlerinin ve sürelerinin kısalması ile bu durumdan kaynaklanan çalışma süresi açığı oldu. ILO 2021 yılında dünyada iş ve istihdam açığını ve azaltılmış çalışma sürelerini kapsayan çalışma süresi açığının 2021 yılında 100 milyon tam zamanlı işe, 2022 yılında ise 26 milyon tam zamanlı işe eşdeğer olacağını öngörüyor.

Bu iki etkinin sonucu, dünyada işsizlik oranlarının yükselmesi, işgücüne ve istihdama katılım oranlarının düşmesi, kötü çalışma koşullarının yaygınlaşması oluyor.

ILO, küresel işsizliğin 2019 yılındaki 187 milyon olan seviyesinden 2022 yılında 205 milyona çıkacağını, küresel işsizlik oranının ise %5,7'ye ulaşacağını tahmin ediyor. Dolarıyla pandeminin geride kalacağı düşünülen 2022 yılında dahi yüksek işsizlik sorunu yaşanacak, istihdamda toparlanma hemen gerçekleşmeyecek. Nitekim, pandemi yılı 2020 dışarıda bırakıldığında, küresel işsizlik oranının %5,7 gibi yüksek bir orana en son 2013 yılında yaşanmıştı.

Yayınlanan raporda, küresel istihdam toparlanmasının, küresel salgının genel durumunda kötüleşme olmaması durumunda, 2021'in ikinci yarısında hızlanması bekleniyor. Ancak, toparlanma döneminde görülecek bir diğer sorun, toparlanmanın ülkeler arasında eşitsiz ve dengesiz seyretmesi olacak. Çünkü, aşı temininde ciddi eşitsizlikler sürüyor. Bırakın yoksul ülkeleri, bazı gelişmekte olan ülkeler dahi aşı temininde büyük sorunlar yaşıyor. Bu eşitsizlik ve dengesizliğe paralel olarak söz konusu handikaplı ülkelere yavaş toparlanmayla yaratılacak istihdamın da kalitesinin düşük olacağı tahmin ediliyor. Yani eşitsizlik, toparlanma devam ederken yoksul ve gelişmekte olan ülkelere güvencesizliğin artması, düşük ücretli işlerin yaygınlaşması ile daha da derinleşecek.

Ücret gelirleri, pandeminin olmadığı ve çalışma saati kaybının yaşanmadığı senaryoya göre 2020 yılında %8,3 oranında düştü. Bu düşüşün karşılığı, 3,7 trilyon dolar anlamına geliyor ve dünyanın 2019 yılındaki gayri safi hasılasının %4,4'üne denk düşüyor.

ILO'nun vurguladığı bir diğer sorun, istih-

dam ve çalışma sürelerindeki düşüşün, işçilerin gelirlerinde sert bir düşüşe ve buna bağlı olarak yoksulluğun artmasına neden olması. ILO'nun hesaplamalarına göre 2019 yılıyla karşılaştırıldığında, dünyada 108 milyon çalışan daha, yoksul ve aşırı yoksul kategorisine düştü. ILO'ya göre salgının yol açtığı sorunlar nedeniyle, "yoksulluğun sona erdirilmesine yönelik kat edilen ilerlemenin beş yılı silinmiş oldu."

Öte yandan, salgın kırılgan tabir edilen görece olarak güvencesiz, kötü ve düşük koşullarda çalışan istihdamı daha fazla etkiledi. Dolayısıyla eşitsizlikler daha da arttı. Dünyada 2 milyara ulaştığı düşünülen kayıtdışı çalışanlar, salgında herhangi bir sosyal koruma önleminde yararlanamadı. Bu kesimlerin gelirleri ortadan kalktı ve ciddi geçim sorunları yaşamaya başladılar.

İstihdamda olumsuz etkilenen diğer bir kesim ise kadınlar oldu. ILO'ya göre 2020 yılında dünyada erkek istihdamı %3,9 oranında gerilerken, kadın istihdamı çok daha yüksek bir oranda %5 düştü. Salgın döneminde işgücü ve istihdam içerisindeki nüfusun önemli bir kesimi iş bulma olanağı olmadığından işgücünün dışına çıktı. İşgü-

cü piyasasından ayrılanlar içerisinde de kadınların oranı erkeklere göre daha fazlaydı. Pandemi boyunca kadınların yaşadığı sorunlar daha da ağırlaştı. İstihdam bir başka kırılgan kesim olan gençlerde de tablo pek parlak değil. Salgında küresel düzeyde genç istihdamı 2020 yılında %8,7 oranında azaldı. Genç istihdamındaki azalma oransal olarak yetişkin istihdamındaki düşüşten iki kat fazla gerçekleşti.

ILO tüm bu değerlendirmeler ışığında, pandemi sonrası toparlanma sürecinde odaklanılması ve dikkat edilmesi gereken konuları şöyle sıralıyor: (1) Geniş kapsamlı ekonomik büyüme ve üretken istihdamı desteklemek; (2) hane gelirlerini ve işgücü piyasasına geçişleri desteklemek; (3) kapsayıcı, sürdürülebilir ve dayanıklı ekonomik büyüme ve kalkınma için kurumsal temelleri güçlendirmek; (4) insan odaklı toparlanma stratejileri geliştirmek üzere sosyal diyalogu kullanmak.

Gıda fiyatlarında küresel artış sürüyor

Salgının emekçiler üzerindeki olumsuz etkilerini katmerlendiren gelişmelerden birisi, dünyada gıda fiyatlarındaki artışın pandemi

Gıda Fiyatları Artışı (Dünya Gıda Fiyatları Endeksi)

boyunca sürmesi oldu. Özellikle düşük gelir grubuna sahip kimseler açısından gelir kaybına uğradıkları bir dönemde gıda fiyatlarının artması ve yaşanan gıda enflasyonu alım gücünü daha da düşürdü. Yoksullaşmanın derinleşmesine yol açtı. Bu olumsuz etkiler, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önümüzdeki dönemde büyük bir tehdit oluştururken, dünyada açlık riskinin de artmasına neden oluyor.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), açıkladığı son Mayıs ayı verilerine göre dünyada gıda fiyatları ardı ardına 12 aydır yükseliyor. Nisan ayından Mayıs'a %4,8'lik artış yaşanırken son bir yıldır gıda fiyatları endeksindeki artış %40'ı aştı. Bu artışlarda son dönemde petrol, şeker ve tahıl fiyatlarındaki yükselişin etkisi büyük. Aynı dönemde et ve süt ürünleri fiyatlarında da ciddi artışlar yaşandı.

FAO verilerine göre, son bir yılda mısır fiyatları %67 ve şeker %60 artarken, yemeklik yağ fiyatları da ikiye katladı. Gıda fiyatları endeksinde Mayıs 2021'de, 2011 yılının Eylül ayından bu yana en yüksek düzeye ulaşıldı. Fiyatlardaki bu hızlı artış, aşı temininde büyük zorluklar yaşayan yoksul ülkeler için bir başka risk anlamına geliyor. Fiyatlar düşmediği takdirde ve gerekli önlemler alınmazsa, dünyada açlık riskinin yayılması bekleniyor.

Birleşmiş Milletler Gıda Programı, dünyada 79 ülkede 270 milyon kişinin yetersiz beslendiğini bildiriyor. 2019 yılına göre bu rakamın ikiye katladığı da vurgulanıyor. Gıda fiyatlarının artışının neden olduğu bu durum başta Güneydoğu Asya, Afrika ve Orta Amerika'da bir açlık krizine dönüşmüş durumda. Dünya Bankası ise 2020 yılında pandemi nedeniyle, ek 78 milyon kişinin günlük 1,90 doların altında bir gelir anlamına

gelen yoksulluk sınırının altına düştüğünü açıkladı. Dünyada aşırı yoksulluk çeken 750 milyonluk nüfusa 2021'de 39 milyon kişinin daha eklenmesi bekleniyor.

Küresel vergi reformu geliyor

Pandeminin eşitsizlikleri daha da derinleştirilmesi ve küresel kapitalist işleyişin insanlığın en temel sorunlarına dahi çözüm üretmemesi, yeni tartışmaların fitilini ateşledi. Uzun süredir kapitalistlerden ve gelişmiş ülkelerin yetkililerinden küresel kapitalizmin doğurduğu eşitsizlik, yoksullaşma, toplumsal ve çevresel yıkım nedeniyle artık sürdürülemez hale geldiğini işitiyorduk. Pandemi döneminde bu sorunların ağırlaşması, gelişmiş ülkelerin bu durum karşısında somut bazı önlemleri gündeme getirmeye başlaması ile sonuçlandı.

Haziran ayı başında G7 ülkeleri Maliye Bakanları, yaptıkları toplantıda küresel bir vergi reformunda anlaştılar. Buna göre, çok uluslu şirketlerden alınacak vergi oranının (kurumlar vergisi) tüm dünyada asgari %15 olması üzerinde mutabık kalındı. Kapitalizmin vahşi rekabetini ve küreselleşmenin rekabette olumsuz etkilerini sınırlamayı amaçlayan bu önlem yetersiz bulursa da küresel sendikalar bu tür çaba ve uygulamaların desteklenmesi gerektiğini düşünüyorlar. Asgari kurumlar vergisi oranının belirlenmesi, şirketler için vergi oranlarını düşürerek yatırım çekme yarışının vergi gelirlerini giderek azaltmasından hareketle önerilmişti.

Küreselleşmede yeni dönemin habercisi olacak bu anlaşmanın diğer boyutunu ise merkezi yatırım yapılan ve faaliyet gösterilen ülke dışında olan çok uluslu şirketlerin kârlarının vergilendirilmesini öngörüyor. Bu tür bir vergilendirme, tüm çok uluslularla birlikte özellikle dijital hizmetler sunan

şirketler ile teknoloji alanında faaliyet gösteren çok uluslu şirketleri hedefliyor.

Yine Haziran ayında yapılacak G20 toplantısında olgunlaştırılması beklenen anlaşma ve reform ile temel amaç, dünya çapında şirketlerin ödediği vergilerin daha fazla düşürülmesini engellemek, çok uluslu şirketlerin faaliyetlerini yatırım yaptıkları ülkelere yarayacak biçimde daha fazla vergilendirmek. Böylece artacak vergi gelirlerinin, devletlerin sosyal harcamalarına ve pandeminin yarattığı tahribatın giderilmesine yönelik kulanılması hedefleniyor.

Söz konusu hedeflerin bu reformun sadece bir boyutunu oluşturduğunu, asıl olarak küreselleşmenin doğurduğu vahşi rekabeti dizginlemek, özellikle çok uluslu şirketler arasındaki rekabeti kabul edilebilir sınırlara çekmek olduğunu söyleyebiliriz. Diğer yandan küresel kapitalizm, sürdürülemez hale gelen işleyişine yeni bir makyaj yapmış olacak.

Konuyla ilgili daha önce görevlendirilen

OECD'nin uzun süredir üzerinde çalıştığı vergi reformu, ABD'de Joe Biden'ın seçilmesinden sonra daha hızlı biçimde ete kemiğe büründü. Çünkü Biden da, seçim kampanyası sırasında ve seçilmesinin ardından yukarıdaki sorunlara işaret ederek, böyle bir girişime ihtiyaç olduğunu ve küresel vergi oranının %15 olarak belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktaydı.

Türkiye'den Türk-İş ve Hak-İş'in de üyesi bulunduğu OECD Sendikalar Danışma Komitesi (TUAC), bu anlaşma ile ilgili yaptığı açıklamada sendikalar açısından belirlenen vergi oranının düşük olduğu tespiti yapıldı. Bu oranın %25 olması gerektiğini savunan TUAC, OECD ülkelerinde efektif vergi oranının %20-25 arasında değiştiğini belirtti. Vergi oranının yüksek belirlenmesinin, vergi geliri ile oluşacak kaynağın yükselmesine ve bu reformun amacının daha kolay gerçekleştirilebilmesine yarayacağı savunuluyor. Buna göre, %15 ile 68-119 milyar dolar gelire karşılık %25 ile 460-580 milyar dolar elde edilebileceği belirtiliyor.

Ülkemizde salgın süreci yeni dalgalarla devam ederken, vaka sayılarının artması nedeniyle 29 Nisan-17 Mayıs 2021 tarihleri arasında tam gün kısıtlamaların uygulandığı ancak istisnaları da içeren bir kapanma gerçekleştirildi. Bu dönemde, salgının ilk aylarında olduğu gibi toplu iş sözleşmesi süreçlerini askıya alan bir uygulama getirildi. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu kapsamında toplu iş sözleşmesi süreçlerinde yaşanacak olası hak kayıplarının önüne geçmek amacıyla tam kapanma kararı alınan 30 Nisan 2021- 17 Mayıs 2021 tarihleri arasında hak düşürücü sürelerin işletilmeyeceği Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından duyuruldu. Yine uzun süredir, sendikaların etkinlik ve genel kurullarını yapması yasaklandı.

Bu kapanma önlemlerinin ardından vaka sayılarının düşmesiyle, kısıtlamalar kademeli olarak kaldırılmaya başlandı. Bu doğrultuda, 15 Haziran 2021 tarihinden itibaren sendikaların da yeniden genel kurullarını yapabileceği duyuruldu.

Salgından en fazla zarar gören kesim, tartışmasız emekçiler oldu. Salgın boyunca işsizlik ve gelir kaybı tehdidi ile hastalık riski arasında sıkışan emekçilerin haklarını savunan sendikaların faaliyetlerini ve mücadelesini sekteye uğratan önlemlerin alınması, salgının emekçiler üzerinde yarattığı tahribatı arttırdı. Önümüzdeki dönemde, salgının olumsuz etkilerine ekonomideki kriz koşullarının olgunlaşması eklenecek. Böyle zor dönemlerde, faturanın yine emekçilere kesilmek isteneceği bilinmeli ve sendikalar olası emek karşıtı düzenlemelere karşı ortak ve kararlı bir duruş sergilemelidir.

Emekçiler yeni işsizlik dalgasına karşı korunmalı

Salgın döneminde uygulanan kısa çalışma ödeneği ve ücretsiz izne çıkarılanların faydalandığı nakdi ücret desteği 30 Haziran 2021 tarihinde sona eriyor. Salgının istihdam üzerindeki olumsuz etkilerini önlemek için başvuru bu uygulamalar, çalışanları korumak adına son derece yetersiz olsa da, belli bir işlev görüyorlardı. Biliyorsunuz, işten çıkarma kısıtlaması ile birlikte işverenler işten çıkarma yerine işçiyi ücretsiz izne göndermeyi tercih ettiler. Kısa çalışma ve ücretsiz izin, işçilerin gelirlerinde ciddi bir düşüş anlamına geldi ancak bu işçiler fiilen çalışmasa da, işsiz sayılmadılar.

30 Haziran'da bu uygulamaların uzatılması halinde, ciddi bir işten çıkarma dalgası ile karşı karşıya kalabiliriz. Salgın sırasında farklı sürelerle 3 milyona yakın farklı çalışan ücretsiz izne çıkarıldı. Bu durumda, milyonlarca çalışan 30 Haziran'dan sonra dalgalar halinde işten çıkarılma riski yaşayabilir. O nedenle, salgının ve ekonomik sıkıntıların faturasının emekçilere çıkarılmasına izin verilmemelidir. Burada sürelerin uzatılması dışında daha da güçlendirilmiş koruma mekanizmalarına ihtiyaç var.

Salgın boyunca işçilerin hem sağlık risklerini bertaraf eden hem de iş ve gelir kaybına uğramamasını gözetilen önlemlere ihtiyaç vardı. Ne yazık ki önlemler yetersiz kaldı, emekçiler açısından gelir kaybı, eski adıyla Kod-29 ile işten çıkarmalar ve yoksullaşma yaşandı.

Yeni bir işsizlik dalgasının engellenmesi

için süreler uzatılmalıdır fakat bu yetmez. Çalışanların bu uygulamalar nedeniyle gelir kaybına uğraması engellenmeli, İşsizlik Sigortası Fonu kaynakları rasyonel kullanılarak işçilerin daha fazla destekleneceği önlemler getirilmelidir.

Kod-29 gitti, 9 yeni kod geldi

Pandemi sürecinde işten çıkarma kısıtlaması getirilirken, işten çıkarmada istisna tutulan “iyi niyet ve ahlak kurallarına aykırılık” ile ilgili İş Kanunu 25/2 maddesi patronlar tarafından istismar edildi. Salgın boyunca işsizlik ve gelir kaybı tehdidi altında çalışan işçiler, bir de “damgalanma” şantajı ile karşı karşıya kaldılar. 18 Şubat 2021 tarihinde gerçekleştirdiğimiz Başkanlar Kurulu’nun Sonuç Bildirgesinde bu soruna şöyle işaret etmiş ve bu kodun kaldırılması gerektiğini belirtmiştik:

“İşten çıkarmaların yasaklandığı iddia edilerek getirilen ücretsiz izin uygulaması, emekçileri asgari ücretin yarısına yaşamaya mahkum etmiştir. Aynı çerçevede, ilgili düzenlemede işverenlerin istismar edebileceği istisnalar getirilmiştir. İş Kanunu’nun 25/2

maddesi ile işten çıkarma yapılabilen ve işçiler Kod-29 ile fişlenmektedir. Ücretsiz izin ve Kod-29, salgında işçinin haklarının geriletilmesi ve sendikalaşmanın engellenmesi için işverenler açısından kullanışlı bir araca dönüşmüştür. Bu zulme daha fazla göz yumulamaz, Kod-29 kaldırılmalı ve ücretsiz izin uygulaması yerine salgında çalışanların gelir kaybına uğramayacağı bir model kurulmalıdır.”

Kod-29 ile ilgili yükselen tepkiler üzerine SGK, 8 Nisan 2021 tarihinde bir açıklama yayımlayarak bu kodun kötü niyetli olarak kullanılmadığını ortaya koymak ve söz konusu kod ile işten çıkarılanların sayısının pandemi döneminde artmadığını belirtmek istedi. Ancak “Şecaat arz ederken merd-i kıbtî sirkatin söyler” misali, yayımlanan açıklamayla konunun önemli bir sorun olduğunu açık etmiş oldu. Bu açıklamada SGK tarafından yayımlanan sayılara göre, 2018 yılında 233 bin 430, 2019 yılında 194 bin 524 ve 2020 yılında 176 bin 662 kişi Kod-29 ile işten çıkarıldığı vurgulandı.

Bununla birlikte, 01.04.2021 tarihli 2021/9 sayılı SGK Genelgesi ile, “Sigortalılık işlem-

42	İş sözleşmesi yapıldığı sırada bu sözleşmenin esaslı noktalarından biri için gerekli vasıflar veya şartlar kendisinde bulunmadığı halde bunların kendisinde bulunduğunu ileri sürerek, yahut gerçeğe uygun olmayan bilgiler veya sözler söyleyerek işçinin işvereni yanıltması.
43	İşçinin, işveren yahut bunların aile üyelerinden birinin şeref ve namusuna dokunacak sözler sarfetmesi veya davranışlarda bulunması, yahut işveren hakkında şeref ve haysiyet kırıcı asılsız ihbar ve isnadlarda bulunması.
44	İşçinin işverenin başka bir işçisine cinsel tacizde bulunması
45	İşçinin işverene yahut onun ailesi üyelerinden birine yahut işverenin başka işçisine sataşması, işyerine sarhoş yahut uyuşturucu madde almış olarak gelmesi ya da işyerinde bu maddeleri kullanması.
46	İşçinin, işverenin güvenini kötüye kullanmak, hırsızlık yapmak, işverenin meslek sırlarını ortaya atmak gibi doğruluk ve bağlılığa uymayan davranışlarda bulunması.
47	İşçinin, işyerinde, yedi günden fazla hapisle cezalandırılan ve cezası ertelenmeyen bir suç işlemesi.

48	İşçinin işverenden izin almaksızın veya haklı bir sebebe dayanmaksızın ardı ardına iki işgünü veya bir ay içinde iki defa herhangi bir tatil gününden sonraki iş günü, yahut bir ayda üç işgünü işine devam etmemesi.
49	İşçinin yapmakla ödevli bulunduğu görevleri kendisine hatırlatıldığı halde yapmamakta ısrar etmesi.
50	İşçinin kendi isteği veya savsaması yüzünden işin güvenliğini tehlikeye düşürmesi, işyerinin malı olan veya malı olmayıp da eli altında bulunan makineleri, tesisatı veya başka eşya ve maddeleri otuz günlük ücretinin tutarıyla ödeyemeyecek derecede hasara ve kayba uğratması.

leri” konulu 2013/11 sayılı Genelgede yer alan işten ayrılış nedenleri tablosundaki “29-İşveren tarafından işçinin ahlak ve iyi niyet kurallarına aykırı davranışı nedeni ile fesih” kodu kaldırıldı ve “41-” nolu koddan sonra gelmek üzere 9 ayrı kod belirlendi. Bu yeni kodlar şöyle:

SGK'nın konunun çözümü için getirdiği bu yaklaşım, sorunun çözümüne hizmet etmiyor. Kodların daha ayrıntılı hale getirilmesi, İş Kanunu'nun ilgili maddesinden doğan mağduriyeti gidermiyor. İş akdinin feshine gerekçe gösterilen söz konusu iddialara ilişkin işçinin savunmasının alınması ve işverenlerin bu konuyu istismarını engellemek için ilgili kamu kurumlarından konuya dair objektif bir denetim yapılması gerekiyor. Aksi takdirde, işverenlerin tek taraflı beyan ve iddialarıyla, yeni getirilen 9 kod da kötü niyetli olarak kullanılmaya devam edilecektir. Ayrıca, bu konuda yaşanan mağduriyetlerin önüne geçmenin bir diğer yolu, her türlü fesih ve işten çıkarmada işçiye kıdem tazminatının verilmesidir.

Ekonomi Reform Paketinde emekçinin adı yok

Hükümet, geçtiğimiz dönemde arka arkaya iki paket açıkladı. Önce “İnsan Hakları Paketi” kamuoyuna duyuruldu, arkasından 12 Mart 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep

Tayyip Erdoğan tarafından “**Ekonomi Reformları**”nı içeren bir paket açıklandı.

Özü itibarıyla hesap verilebilirlik, şeffaflık, yatırım ve yatırımcılara güven türü motif ve temalar içeren paket, sermaye sınıfının ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen bir içerik taşıyor. Paket, merkezine “mali disiplini” sağlamayı ve korumayı yerleştiriyor. Söz konusu paket; Kamu Maliyesi, Fiyat İstikrarı, Finansal Sektör, Cari Açık ve İstihdam başlıklarını içeren Makroekonomik Politikalar ile Kurumsal Yönetişim, Yatırımların Teşvik Edilmesi, İç Ticaretin Kolaylaştırılması, Rekabet, Piyasa Gözetimi ve Denetimi başlıklarından oluşan **Yapısal Politikalar** olmak üzere iki alandan oluşuyor. Bu iki alan ve her bir alana ilişkin başlıkların ayrıntılarına ve pakette sunulan politikaların nasıl uygulanacağına dair detaylar yer almıyor. Dolayısıyla paketin, öncelikle hükümetin bir irade ve niyet beyanı olduğu, temel amacının yerli ve yabancı sermayeye güven vermek olduğu anlaşılıyor.

Paketle ilgili ilk açıklama yapan sermaye örgütü TÜSİAD oldu. TÜSİAD açıklamasında, “Ülkemizin ekonomi ve hukuk gibi yapısal alanlarda reforma olan ihtiyacı nettir. Bugün Sayın Cumhurbaşkanımız tarafından açıklanan ekonomi reform paketinde, fiyat istikrarının sağlanması, yatırım ikliminin iyileştirilmesi, istihdamın desteklenmesi, özellikle

bütçenin disipline edilmesi ve harcamaların kontrol altına alınmasına yönelik adımları olumlu buluyoruz.” diyerek pakete destek verdi. Ancak bu reformların uygulanmasında bir aciliyet olduğunu da vurgulamayı ihmal etmedi.

Pakette öne çıkan bazı hususları sıralamadan önce, pandemi döneminden çıkışta ekonomi yönetiminin rotasını belirleyeceği ima edilen böyle bir pakette emekçilerin lehine ve emekçilerin ihtiyaçlarını karşılamaya dönük herhangi bir düzenlemenin olmadığını vurgulayalım. Hükümet bu paketle bir kez daha emekçilerin değil sermayenin çıkarlarını savunduğunu ortaya koymuş oldu. Pakette yer alan kritik önemdeki bazı konular şöyle:

Yeni Özelleştirme Yöntemi: Kamu-özel sektör işbirlikleri (KÖİ)

AKP hükümeti bir süredir KİT'lerin özelleştirilmesinden çok kamu-özel sektör işbirlikleri ile kaynak yaratmaya ve yatırımlara yön vermeye çalışıyor. Sermayeye bu işbirliklerinin sonucu büyük projelerle alan açılıyor. Pakette, özellikle savunma ve enerji gibi stratejik sektörlerde KÖİ projelerine özel bir önem atfedilerek, *“Kamu ve yerli sanayinin işbirliğini sağlayan ihale modelleri getirilecektir”* deniliyor. Bu çerçevede, *“KÖİ uygulamalarında etkinliği, esnekliği ve bütünlüğü sağlayacak KÖİ Çerçeve Kanunu Teklifi çalışmaları”*nın tamamlanacağı belirtiliyor.

Yeni dönemde yeni tip özelleştirmeler olarak adlandırabileceğimiz bu projelerin işkolumuzun özellikle petrol, doğal gaz, rafinaj ve petrokimya alanlarında öne çıkacağı anlaşılıyor. Bu projelerin çoğunluğunda kullanılacak yap-işlet-devret modeli, özelleştirme

literatüründe özelleştirme yöntemlerinden birisi olarak biliniyor. Öte yandan, bu projelerin finansmanı için bazı yeni yöntemlere başvurulması planlanıyor. Bu yöntemlerden birisi, projelere kısmen tahvil satışı yoluyla *“halkı finansal açıdan”* ortak etmek olarak ortaya konuyor. *“Kamu hizmeti niteliği taşıyan, altyapı, ulaşım, enerji, haberleşme, sağlık vb. alanlardaki projelerin sermaye piyasaları yoluyla finanse edilmesi ve bu yatırımlara vatandaşlarımızın iştirak edebilmesi mümkün hale getirilecektir”* denilerek ifade edilen bu yöntem, finansal olarak kaynak yaratmanın yanı sıra geçmişte özelleştirmelerde *“halka arz”* ile uygulanan ve itirazları yumuşatmayı amaçlayan girişimlerin bir başka versiyonu olarak öne çıkıyor.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinde (KİT) Reform

Pakette önemli bir yer tutan KÖİ modelinin, kamu ayağının bu yeni modele bütünüyle uyumlu hale getirilmesi için bazı düzenlemelere de yer veriliyor. Bunlardan en önemlisi, KİT'lerde reform yapılması hedefinin konması. Yani, çoğu zaten Varlık Fonu'na aktarılmış olan TPAO, BOTAŞ, Eti Maden, Çaykur, PTT, Türkiye Denizcilik İşletmeleri ve MKEK gibi kuruluşlarda yeniden yapılandırma çalışmaları hızlanacak. KİT'lerde reformun temel amacı, bu kuruluşların özel sektörle ortak projelerde daha kolay iş yapabilmeleri için özel sektör mantığıyla yeniden yapılandırılmaları olacaktır. Bununla birlikte KİT'lerin bugüne kadar tabi olduğu mevzuattan muaf hale getirilmesi, istihdamın kamu güvencelerinden istisna tutulması gibi amaçlar güdülecektir. Dolayısıyla KİT'lerde kamu istihdam sisteminin tümüyle dağıtılması hedeflenecektir.¹ Reform paketinden kısa bir süre sonra açıklanan *“Ekonomi Re-*

1 KİT reformunun örgütlü olduğumuz işyerlerinin faaliyet gösterdiği sektör ve kamu işyerlerimizin gündemiyle ilişkisine Araştırma Servisi raporunda değinilmektedir.

formları Eylem Planı”na göre **KİT’lerdeki reformların 30 Haziran 2022 tarihine kadar tamamlanması** öngörülüyor.

Kamuda merkezileştirme adımları

Paketin dikkat çeken bir diğer unsurunu, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde özellikle “mali bütünlük” açısından bazı merkezileştirme adımları atmaya niyetlenilmesi oluşturuyor. Çoklu bütçe, hesap uygulamaları ve idari anlamda kamu personel alımındaki dağınıklığa son verme (personel alımlarını tek merkezden kontrol etme) gibi yönleri olan bu düzenlemelere göre döner sermayelerin 2022 yılı bütçesinden başlamak üzere aşamalı olarak merkezi yönetim bütçesine dahil edilmesi hedefleniyor. Ayrıca döner sermaye işletmeleri gözden geçirilerek verimli olmayanlarının kapatılması amaçlanıyor. Yerel yönetimlerin borç stokunun artmasını önlemek ve bu yolla mali disiplinin güçlendirilmesi öngörülüyor.

Muhalefet partileri tarafından hükümet partisinden olmayan belediyelerin hareket alanını kısıtlama amacı taşıdığı gerekçesiyle eleştirilen bu düzenlemeler arasında “*sosyal yardımların etkin bir biçimde dağıtılması için, sosyal yardım verilerinin tamamı (belediyelerce verilenler de dahil olmak üzere) Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemine entegre edilmesi*” de bulunuyor.

Öte yandan pakette, kamu personeline dair iş ve işlemlerin tek bir idare tarafından yürütülmesinin sağlanacağı belirtiliyor.

Enflasyon ve fiyat istikrarı konusundaki hedefler

Son dönemde enflasyonun artış eğilimine girmesi nedeniyle pakette, enflasyon ve fiyat istikrarına ilişkin düzenlemelere özel bir ağırlık verildi. Dünyada ve Türkiye’de

özellikle gıda enflasyonu ciddi bir alarm verirken yeni komiteler kurulması ve fiyat hareketlerinin kontrol edilmesi hedefi konuyor. Bu hedefle birlikte tarımsal piyasaya müdahale unsurları, sözleşmeli tarım mekanizmalarının derinleştirilmesi gibi hedeflerle dengeleniyor. Paketteki, tarım ürün zincirinde aracıları ortadan kaldırmayı, aradaki spekülörleri ayıklamayı ve Hal Yasası’nın çıkarılmasını amaçlayan düzenlemeler ise tarımda “tekelleşmeyi” hızlandırmaya yarayacak. Çiftçi ve köylüler, bu tekelci yapı ile baş başa bırakılacak, sözleşmeli tarım mekanizmalarına dahil olmaya zorlanacaklar.

Ayrıca, kamuda başta olmak üzere ücretlerin gerçekleşen değil hedef enflasyona göre belirlenmesi amaçlanıyor. Pakette yakın dönemde imzalanması beklenen kamu kesimi toplu iş sözleşme süreci başta olmak üzere sözleşmelerdeki ücret artış oranlarını etkilemesi beklenen enflasyon ve fiyat istikrarı politika çerçevesine ilişkin düzenlemeler şöyle:

- *Fiyat istikrarının sağlanması amacıyla enflasyon dinamiğini takip etmek; dezenflasyon süreci önünde risk oluşturan şokları değerlendirmek, gerekli önlemleri belirlemek ve yönetmek için Fiyat İstikrarı Komitesi oluşturulacaktır.*

- *Tarımsal üretim planlamasına katkı sağlamak, üretimde öngörülebilirliği artırmak ve fiyat dalgalanmalarının önüne geçmek için, çiftçi ve sanayicinin yazılı akite olan güvenini artıracak sözleşmeli tarım mekanizmaları geliştirilecektir.*

- *Yönetilen ve yönlendirilen fiyatların hedef enflasyona göre belirlenmesiyle enflasyon ataleti azaltılacaktır.*

Enerji sektörü vurgusu

Pakette yer verilen düzenle ve hedeflerle,

cari açığın yapısal olarak azaltılması amacıyla özellikle enerji ve madencilik sektöründe adımlar atılması planlanıyor. Burada da, enerji sektörüne özel bir “KÖİ” yatırımları hamlesi gündeme gelebilir. Bu çerçevede, Varlık Fonu’nda bulunan ve örgütlü olduğumuz TPAO, BOTAS ve Eti Maden bu hamlenin merkezinde yer alabilir.

Bu başlıkta paket içerisinde, BOTAS’ın yeniden yapılandırılmasını da hızlandıracak olan “Doğalgaz piyasası yeniden yapılandırılarak rekabetçi bir serbest piyasa geliştirilecektir” şeklinde bir hedefe yer veriliyor.

Esnekleşme ve emeğe dair diğer düzenlemeler

Pakette emekçilerin haklarını geliştirmeyi ve emekçilere yeni koruma mekanizmaları oluşturmayı amaçlayan maddelerin yer almadığını vurgulamıştık. Böyle olmadığı gibi pakette, emeğin bazı kazanımlarının tırpanlanmasına yol açabilecek düzenlemeler bulunuyor.

Buna göre, “uzaktan çalışma mevzuatının yeni iş modellerine uyum sağlayacak şekilde revize edilmesi” hedefleniyor. Söz konusu hedefe ulaşılması için ilk iş olarak “Uzaktan Çalışma Yönetmeliği” hazırlanarak yayımlandı.

Kısmi süreli çalışmanın dolayısıyla esnek çalışmanın yaygınlaştırılması amacıyla, “kısmi süreli çalışanların hafta tatili, yıllık ücretli izni hak etme süresi ve kıdem tazminatına hak kazanma sürelerinin Kanunda açıkça belirtilmesine yönelik düzenleme yapılması” da hedefleniyor.

Pakette yer alan bir diğer düzenleme, Bireysel Emeklilik Sisteminin yeni teşviklerle desteklenmesini içeriyor. Bu teşviklerle sis-

temin büyümesi sağlanacak. Hatırlanacağı üzere Zorunlu Bireysel Emeklilik Sigortası uygulaması da benzer amaçla uygulamaya sokulmuştu. Pakette bu sistemin teşviki için günde getirilen 18 yaşından küçüklerin bireysel emeklilik sistemine dahil edilebilmesini sağlayacak düzenleme geçtiğimiz günlerde TBMM’de bir Torba Kanun düzenlemesinin içerisinde yasalaştırıldı.

“Uzaktan Çalışma Yönetmeliği” yayımlandı

10 Mart 2021 tarihli Resmi Gazete’de “Uzaktan Çalışma Yönetmeliği” yayınlandı. 2016 yılında 4857 sayılı Kanun’un 14. maddesine “Uzaktan Çalışma” ibaresi eklenmişti. O tarihten bu yana bu çalışma biçimine ilişkin yönetmelik çıkarılamamıştı. Şimdi pandeminin de etkisiyle, artık normalleşmeye doğru gidilirken bu yönetmelik çıkartıldı. Amaç, pandeminin etkileri azalırken, bir esnek çalışma biçimi olan uzaktan çalışmanın yaygınlaştırılmak istenmesidir.

Özellikle pandemi döneminde başta hizmet sektörleri ile beyaz yakalı çalışanlar olmak üzere, uzaktan çalışabilecek personelin büyük kısmı evden ya da uzaktan çalıştırıldı. Pandemi esnek çalışma biçimlerinden birisi olan uzaktan çalışmanın yaygınlaşmasına yol açtı. Salgın sona erse de, esnek çalışma biçimlerinin işverenlere sunduğu avantajlar nedeniyle kalıcı hale gelmesi tercih ediliyor. İşverenler de getirdiği avantajlar nedeniyle bu çalışma biçimine geçmek konusunda birbirleriyle yarışıyorlar. Salgın dönemi bu tür çalışma biçimlerinin uygulanması ve sonuçları konusunda bir “pilot dönem” oldu.

Bu çerçevede yayımlanan “Uzaktan Çalışma Yönetmeliği”nde öne çıkan hususlar şöyle:

1- Artık uzaktan çalışma yazılı sözleşme

uyarınca yapılacak. Var olan sözleşmeler iki tarafın anlaşması ile “uzaktan çalışma” biçimine dönüştürülebilecek.

2- Uzaktan çalışmada, çalışma süreleri 4857 Sayılı Kanun’da “işyerinde çalışma” için ne ise aynen geçerli olacak. Ancak salgın döneminde, fiilen bu sürelerin üzerinde çalışıldığı biliniyor. Çalışanlar 7/24 iş ve işverenle bağlantıda oluyor.

3- Yönetmelikte, uzaktan çalıştırılan işçinin kullandığı malzeme ve iş araçlarının işveren tarafından sağlanması “esastır” deniliyor. Aksi bir durum, iş sözleşmesinde tarafların anlaşmasıyla düzenlenebilecek.

4- İşverenin işçiyle iletişimi konusunda da bir sınırlama ve kısıtlama getirilmiyor. Yönetmelikte, “iletişim yöntemi ve zaman aralığı işçi ve işveren tarafından belirlenir” deniliyor. Bu muğlak bir düzenleme olduğundan işverenin istismarına açık. Örneğin iş sözleşmesinde “işin gerektirdiği hallerde işveren işçiyle her zaman iletişim kurabilir” türü bir ifade yer alırsa, işçiden günün her saatinde iletişimde olması ya da işverenin sorularını yanıtlaması istenebilir.

5- Uzaktan çalışmayı işçi de talep edebilecek, ancak uzaktan çalışma işveren onay ve onayla gerçekleşecek. İşverenler ise zorlayıcı nedenler gerekçesiyle işçinin onayı olmadan

tek taraflı karar vererek işçiye uzaktan çalışma yaptırabilecek.

6- Yönetmelikte, işin yerine getirilmesinden kaynaklanan zorunlu giderlerin tespit edilmesi ve nasıl karşılanacağı konusunun esaslarının iş sözleşmesinde yer alacağı belirtiliyor. Bu konunun nasıl düzenleneceği, iki tarafın karşılıklı anlaşmasına bırakılıyor.

Bu ve benzeri hususların düzenlendiği yönetmelik, işverenlere “uzaktan çalışma” hususunda ciddi bir esneklik ve keyfiyet alanı tanıyor. Bu tür bir çalışmada, işverenin bazı yükümlülükleri bütünüyle imzalanacak veya üzerinde anlaşılacak “iş sözleşmesine” bırakılıyor. Bu durum, işverenlerin istismarına açık olacak. İşverenin dayatmalarıyla, işçi-işveren ilişkisinde zayıf taraf olan işçiler uzaktan çalışmada işverenin istediği gibi bir iş sözleşmesine imza atabilir ve büyük mağduriyetler yaşayabilir.

Büyümeden emekçiye fayda yok

TÜİK, Türkiye ekonomisinin 2021 yılının ilk çeyreğinde %7 oranında büyüdüğünü açıkladı. Böylece Gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH), çeyrekler bazında 2020 2. çeyreğindeki %10,3'lük küçülmenin ardından hızlı büyümeye devam etti. Bu büyüme oranlarında baz etkisinin de olumlu katkısı oldu.

GSYH sonuçları, I. Çeyrek: Ocak-Mart, 2021

Yıl	Çeyrek	GSYH			
		Cari fiyatlarla (Milyon TL)	Cari fiyatlarla (Milyon \$)	Zincirlenmiş hacim endeksi	Değişim oranı (%)
2019	Yıllık	4 320 191	760 778	176,1	0,9
	I	925 360	172 414	154,4	-2,6
	II	1 028 470	175 231	170,5	-1,7
	III	1 158 060	204 169	187,0	1,0
	IV	1 208 300	208 965	192,5	6,4
2020	Yıllık	5 047 909	717 049	179,2	1,8
	I	1 073 528	176 579	161,3	4,5
	II	1 035 789	152 268	152,9	-10,3
	III	1 413 804	196 569	198,7	6,3
	IV	1 524 788	191 633	203,8	5,9
2021	I	1 386 347	188 065	172,6	7,0

Kaynak: TÜİK

Büyüme verileri, pandeminin özellikle bazı sektörlerde ekonomik aktiviteyi yavaşlatıcı etkisinin hızla ortadan kalktığını gösteriyor. Hükümetin salgının başından bu yana üretim tedarik zincirlerinin ve ihracat için yapılan üretimin aksamaması için bu işyerlerini ve buralarda çalışan işçileri kısıtlamalardan istisna tutması amacına ulaşmış gözüküyor.

Ancak gelir yöntemiyle GSYH'nin bileşenleri incelendiğinde, salgın döneminde büyümeden asıl faydalanan kesimin sermaye olduğu ortaya çıkıyor. İşgücüne yapılan ödemeler 2021 ilk çeyreğinde %16 artarken sermayenin payı olan net işletme artığı/karma gelir %39,1 gibi yüksek bir oranda büyüdü. Bu fark, emeğin büyümeden aldığı payın azalmasına buna karşılık sermayenin payının ciddi ölçüde artmasına neden oldu.

Salgının hemen başında 2020 yılı ilk çeyreğinde, işgücü ödemeleri %39 paya sahipken 2021 ilk çeyreğinde bu pay %35,5'e geriledi. Sermayeye giden net işletme artığı/karma gelir ise bir yıl önce %41,9 paya sahipken 2021'de payı %45,8'e yükseldi. Yani salgın döneminde emekçilerin büyümeden aldığı pay düşerken sermaye kesiminin ve sanayicilerin elde ettiği kâr hatırı sayılır bir oranda arttı.

Bu adaletsiz durumun bir diğer göstergesi, Mayıs ayı sonunda yayımlanan İstanbul Sanayi Odası'nın (İSO) yayımladığı ISO 500 verilerinde Türkiye'nin en büyük 500 sanayi firmasının 2020 yılında kârlılığının artması oldu.

İSO Başkanı'nın araştırmanın sonuçlarını duyurduğu konuşmasında Türkiye'nin en büyük 500 sanayi kuruluşunun kâr ve kârlılık durumlarına ilişkin tespitlerini yorumsuz aktarıyoruz:

"İSO 500'ün esas faaliyetlerinden elde ettiği karı gösteren faaliyet karı bir önceki yıla göre

yüzde 55 oranında artarak 142,8 milyar TL olmuştur. Faaliyet karlılığı oranı da 2,7 puan artarak yüzde 10,8'e çıkmıştır.

Benzer şekilde ölçülmeye başlandığı 2013'ten bu yana 2019 yılı hariç sürekli artış gösteren FAVÖK (Faiz, Amortisman ve Vergi Öncesi Kâr) büyüklüğü, 2020 yılında yüzde 43,1 artışla 184,4 milyar TL'ye çıkmıştır. FAVÖK karlılığı oranı da 2,6 puan artışla yüzde 13,9'a yükselmiştir.

Yine vergi öncesi dönem kar ve zarar toplamı da yüzde 50,1 artarak 92,5 milyar TL olmuştur. Görüldüğü üzere sanayi kuruluşlarının karları 2020 yılında artış eğilimi göstermiştir."

Yine İSO 500 araştırması sonuçlarına göre, 2020 yılında yani salgın döneminde 500 firmadan 423'ü kâr etti, 77'si zarar açıkladı. Bir önceki yıl kâr eden şirket sayısı 411, zarar edenlerin sayısı da 89 idi. Buna karşılık, 500 büyük firmanın çalışanlara yaptığı maaş ve ücret ödemelerindeki artış, bir önceki yıl %20,5'ten bu yıl %14,4'e geriledi. Yani kâr ve kârlılık verilerinde ciddi bir iyileşme görülürken, firmaların maaş ve ücret ödemeleri daha düşük ve azalan ölçüde artıyor.

Enflasyon yedi aydır artıyor

TÜİK tarafından açıklanan Mayıs ayı TÜFE enflasyonu, aylık bazda %0,89 artış gösterdi. Beklentilerin altında gerçekleşen bu aylık artışla, TÜFE yedi aydır aralıksız artışını sürdürmüştü. Enflasyonda uzun süredir devam eden artış eğilimi, döviz kurunun artması, petrol fiyatlarının artış eğilimi, dünyada ve ülkemizde gıda fiyatlarındaki yükselişten beslendi. Son Mayıs ayında ise kısıtlamaların gevşemeye başlaması ile birlikte yurt içi ulaştırma fiyatlarında hızlı yükseliş enflasyon artışına en çok etki eden faktör oldu.

Her ne kadar, Merkez Bankası yıllık enflas-

ANA HARCAMA GRUPLARINA GÖRE MAYIS AYI ENFLASYONU (%) (2003=100)

Ana harcama grupları	Aylık artış	Ocak-Mayıs	Yıllık artış	Yıllık ortalama artış
TÜFE	0,89	6,39	16,59	14,13
Gıda ve alkolsüz içecekler	0,29	8,88	17,04	16,74
Alkollü içecekler ve tütün	-0,01	1,56	2,90	4,73
Giyim ve ayakkabı	1,76	5,49	5,75	5,90
Konut	0,76	6,15	14,08	11,56
Ev eşyası	0,75	4,53	21,79	16,54
Sağlık	0,30	12,32	19,30	16,65
Ulaştırma	2,56	5,95	28,39	18,85
Haberleşme	0,56	1,92	8,07	6,57
Eğlence ve kültür	-1,32	2,42	10,05	8,94
Eğitim	0,60	6,43	10,57	8,54
Lokanta ve oteller	0,95	8,01	17,73	13,17
Çeşitli mal ve hizmetler	1,62	5,14	17,92	23,34

Kaynak: TÜİK

yon oranlarında Nisan ayında zirve yapıldığı beklentisi olsa da, Mayıs ayında yıllık enflasyondaki kısmi gerilemenin yerini yükselişe bırakabileceği düşünülüyor. Özellikle yurt içi üretici fiyat endeksinin (Yİ-ÜFE) Mayıs ayında son 2,5 yılın zirvesine çıkarak yıllık bazda %38,33'e ulaşması, önümüzdeki dönemde tüketici enflasyonunun artabileceğini gösteriyor. Üretici enflasyonu ile tüketici enflasyonu arasındaki açığı giderek artırıyor. Yüksek üretici fiyatları enflasyonu gelecek aylarda tüketici fiyatlarına da yansıyor enflasyonu yukarı çekebilir. Üretici fiyatlarındaki artış ise büyük oranda küresel ekonomideki toparlanma nedeniyle petrol vb. emtiaların fiyatlarının yükselmesi, ara malı ve enerjide fiyatların önemli ölçüde artmasından kaynaklanıyor. Bu eğilimin devam etmesi bekleniyor.

TÜFE'de harcama gruplarına göre Mayıs ayında yıllık bazda en yüksek artışlar, ulaştırma %28,39, ev eşyası %21,79, sağlık %19,30, çeşitli mal ve hizmetler %17,92, lokanta ve oteller %17,73 olarak gerçekleşti. Ocak-Mayıs döneminde ise sağlık, gıda ve alkolsüz içecekler ile lokanta ve otellerde fiyatların TÜFE ortalamasını yukarıya çektiği görülüyor. Dolayısıyla uzun dönemli bakıldığında (Mayıs'taki mevsimsel düşük

gerçekleşme dışında), gıda fiyatlarındaki yüksek seyir hem fiyatların genel seviyesinin yükselmesi hem de toplumsal olumsuz etkiler açısından tehdit oluşturmaya devam ediyor.

Enflasyonun aylardır artış eğiliminde olması, reel ücretler ve alım gücü üzerinde baskı yaratıyor. Ayrıca, hükümet yetkilileri kamuda "gerçekleşen değil hedef enflasyon" yaklaşımıyla işçi ve memur ücretlerinin belirlenmesi konusunu daha fazla gündeme getiriyor. Bu nedenle enflasyondaki gelişmeler ve bu gelişmelerin toplu iş sözleşmesi süreçleri ve ücret artışlarına olası etkilerinin değerlendirilmesi ve takip edilmesi özellikle önem kazanıyor.

TÜİK işsizlikte alternatif göstergeler yayımlamaya başladı

Salgın boyunca TÜİK tarafından yayımlanan işsizlik göstergeleri, yaşanan toplumsal yıkımın boyutlarını gizlemek bir yana işsizliğin artmadığı hatta azaldığını gösteriyordu. Bu durum bazı aylarda öyle bir hal aldı ki, Türkiye'de istihdam düşerken işsizlik oranları da aynı anda düşüyordu. Kısacası, TÜİK tarafından yayımlanan veriler salgın döneminde açıklayıcılığını tümüyle yitirdi.

Salgının ilk aylarında işgücüne katılım oranı, istihdam oranı ve işsizlik oranında düşüş gözlemlendi. Nisan 2020’de işgücüne katılım oranı yılın başına göre 4 puan kadar düşerek %46,2’ye kadar geriledi. Aynı ay, istihdam oranı %40,3’e düşerken, işsizlik oranı %12,8 oldu. Benzer biçimde salgın sırasında bu üç oran birlikte hareket etti. Dolayısıyla işsizlik oranı, çalışma çağındaki belli bir nüfusun işgücüne dahil olup olmaması yani işsizlik hesabına dahil edilip edilmemesi ile bağlantılı olarak belirlendi.

Türkiye’de salgın öncesi başlayan bir eğilim, salgınla birlikte büyük bir hız kazandı. Ekonominin istihdam yaratma kapasitesinin 2018 yılındaki kur krizinden sonra giderek azalması ile iş bulmaktan ümidini kesenlerin ve/veya bir başka nedenle iş aramaktan vazgeçenlerin sayısı hızla artmaya başladı. Salgında bu eğilim güçlendi ve salgında geniş bir kesim umudunu yitirerek işgücünden çekildi. Öyle ki, salgının ilk etkisinin yaşandığı Nisan 2020’de işgücüne dahil olmayan nüfus, bir yıl öncesine göre 4,3 milyon kişi artmış, yani milyonlarca kişi çalışabilir durumda olmasına rağmen atıl nüfus haline gelmişti.

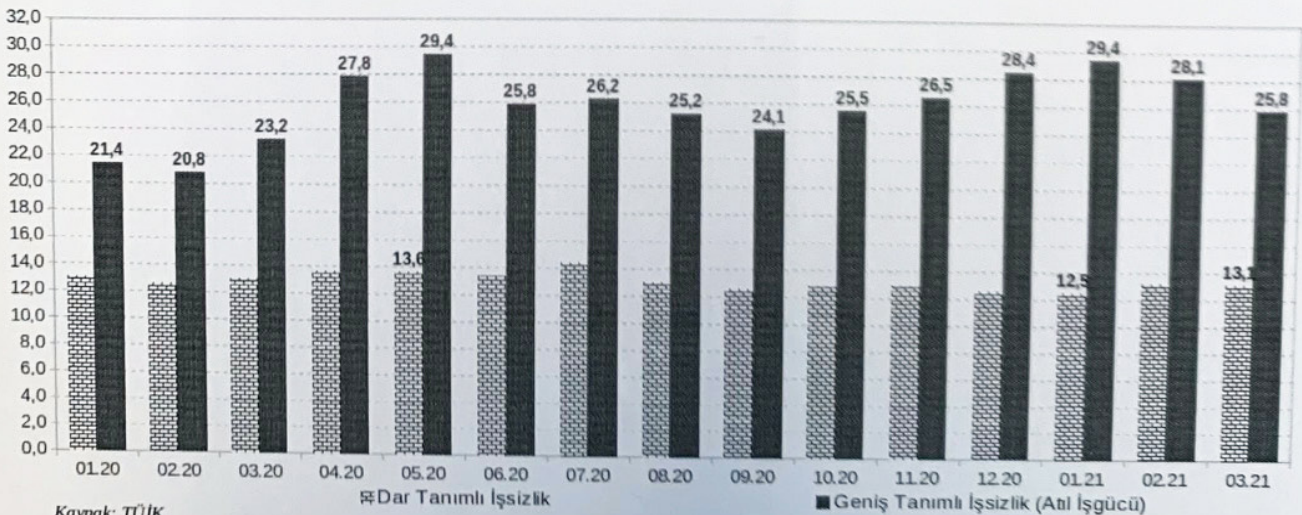
Söz konusu eğilim, işsizlik oranlarının salgında sabit kalması ya da bazı aylarda düş-

mesinin temel nedeniydi. Ülkemizde önemli sayıda bir nüfus, “ben artık çeşitli nedenlerle çalışmaktan vazgeçtim, iş aramıyorum” demekte, TÜİK ise çalışmayan bu kişileri işsizden saymadı. Salgında çalışabilecek iş ve işyeri bulamayıp iş aramaktan vazgeçenler, kısacası iş arayamayanlar işsizden sayılmadı.

TÜİK salgın boyunca açıkladığı işsizlik oranı ve işgücü göstergelerinin yetersizliği ve açıklayıcılığını yitirmesi nedeniyle yoğun şekilde eleştirildi. Nihayetinde TÜİK, Mart 2021’de işsizlik ve istihdam göstergelerini duyurduğu Hanehalkı İşgücü Araştırması’nda metodoloji değişikliğine gittiğini açıkladı. Bu değişiklik, dar tanımlı gösterge işsizlik oranı dışında, “zamana bağlı eksik istihdam ve işsizlerin bütünleşik oranı”, “işsiz ve potansiyel işgücünün bütünleşik oranı” ve “atıl işgücü oranı” adı verilen yeni göstergeler açıklamaya başlayacağını bildirdi. Her ne kadar bu göstergelerin isminde “işsizlik” ibaresi geçmiyor olsa da, duyurulan yeni göstergeler açıklayıcılığını yitiren işsizlik verilerine alternatif üretmiş oldu.

TÜİK’in açıkladığı (mevsimsel etkilerden arındırılmış) atıl işgücü oranı Mayıs 2020 ve Ocak 2021’de %29,4 olarak gerçekleşti. Aynı aylarda dar tanımlı işsizlik oranı sırasıyla %13,1 ve %12,5 idi.

SALGIN DÖNEMİNDE İŞSİZLİK ORANLARI (%)

Yine yeni metodoloji ile açıklanan bu veriler, salgının şiddetinin arttığı aylarda atıl işgücü oranı yani geniş tanımlı işsizlik oranı ile dar tanımlı işsizlik oranı arasındaki farkın açıldığını gösteriyor.

Açıklanan Mart ayı verilerine göre, geniş tanımlı işsizlik (atıl işgücü) %25,8 düzeyindeyken bu kapsamdaki işsizlerin sayısı 9,2 milyona dolayında bulunuyor. Kadınlarda

geniş tanımlı işsizlik %34 gibi yüksek bir orana çıkıyor.

TÜİK'in hesaplayıp duyurmaya başladığı "atıl işgücü oranı", sendikaların hesapladığı "geniş tanımlı işsizlik oranı"na yakın bir göstergedir. Açıklanan bu oran, TÜİK'i eleştirip işsizliğin gerçek boyutlarına dikkat çekenleri haklı çıkardı.